

COĞRAFYA EĞİTİMİNDE HARİTA ALGISI VE KULLANIMI

Hakan KOÇ*

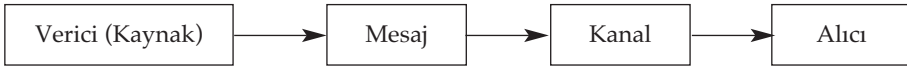
Özet

Haritalar yoluyla iletilen mesajın harita kullanıcıları tarafından açık ve sağlıklı bir şekilde anlaşılabilmesi için iki önemli unsur bulunmaktadır. Birincisi, kartografların mevcut bilgileri renk, işaret ve sembollerle haritalara kodlama becerilerine bağlıdır. Başka bir anlatımla kartografların haritaları oluştururken mutlak suretle şekil – zemin ilişkisinde zıtlık oluşturması ve kolay algılanabilecek sembolleri tercih etmesi gerekmektedir. Algısal görüntü ile ilgili olan ikinci unsur ise şekil – zemin ilişkisi içinde seçicilikle başlar. Gözün retinası tarafından algılanan harita üzerindeki olgu, olay ve bilgilerin görme alanından ilk basamağına doğru hareket edildiğinde amaç şekil – zemin ilişkisi içerisinde oluşturulan zıt bilgilerin çıkarılması ve zıtlıklar sonucu ortaya çıkan bölge, sınır ve şekillerin Gestalt'ın sınıflandırma ilkelerine göre gruplandırılması ve yorumlanmasıdır. Ayrıca, harita okuyucularının haritalarla iletilen mesajın açık ve sağlıklı bir şekilde algılayabilmesi için temel coğrafi bilgiye sahip olması da gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Harita, harita becerisi, harita algısı, harita kullanma, harita okuma

Giriş

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin en temel etkenlerinden biri iletişimdir. Eğitim bir iletişim sürecidir. Eğitimde iletişim olmaksızın öğrenme gerçekleşmez.

Şekil 1. İletişim Süreci (Küçükahmet, 1995:15)

Eğitim süreci amaçla başlar, öğrenme ve öğretme etkinlikleriyle devam eder ve değerlendirme ile son bulur. Eğitim sürecinin en önemli kısmını, öğrenme ve öğretme faaliyetleri oluşturur. Öğrenme ve öğretme faaliyetlerinde ders materyallerinin büyük bir rolü vardır. Coğrafya dersinin öğretiminde de haritalar, en önemli ders materyallerinden biridir.

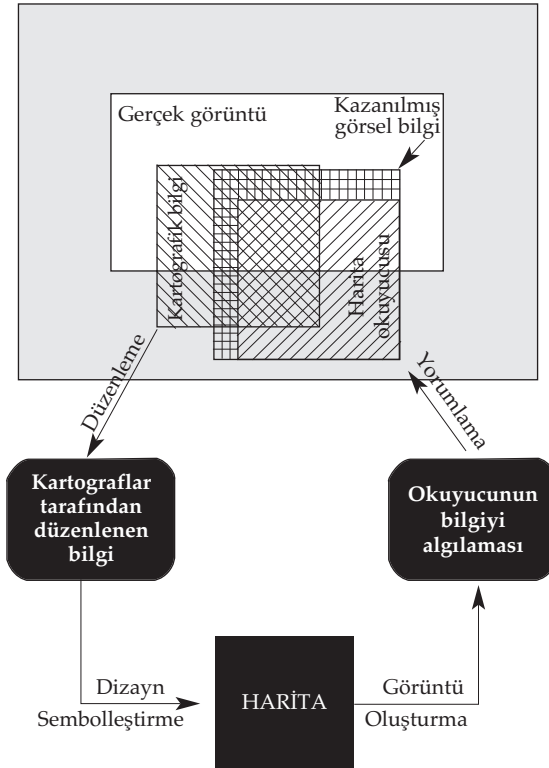
Coğrafi çalışmalarda insan ile doğa arasındaki karşılıklı ilişki ve veri ile dokümanlar analiz edilir. Coğrafyacılar insan ile doğa arasındaki karşılıklı ilişkiyi ortaya

* Dr.; Ali Naili Erdem Anadolu Lisesi

koymada bilimin ilgi ve bağımlılık ile nedensellik prensiplerinden yararlanırlar. İlgi ve bağımlık ile nedensellik prensipleriyle açıklanan olay, olgu ve özelliklerin belirli bir alandaki yayılışı ve bulunuş göstermede kullandıkları en önemli gösterim araçları da haritalardır.

Beddis'e (1983), (aktaran Weeden'e (1997: 168) göre, haritalar insanların nelerde yaşadıkları ve hangi ekonomik faaliyetlerde buldukları ile yerler, olgu, olay ve özellikler hakkındaki çeşitli bilgileri aktarmada ve depolamada kullanılan son derece faydalı ve kullanışlı materyallerden biridir. Bu bağlamda haritalar mekanı algılamaya yönelik adeta bir aynadır.

Kartograflar herhangi bir alana ait olay, olgu ve özellikler ve bilgiyi işaret, sembol vb. çeşitli yollarla bilgiyi kodlayarak düzlem üzerine aktarırlar. (Şekil – 2) Böylelikle haritalar kartografik teknikler ve bu teknikleri kullanan kartograflar tarafından oluşturulur. Harita okuyucuları kartograflar tarafından sembolleştirilip kodlanan olay, olgu ve özellikler ve bilgiyi lejant yardımıyla çözerler. Harita okuyucusu kodlanan bilgileri yorumlayarak kazanılmış görsel bilgiyi elde ederler. Haritaların lejantı ile harita kullanıcıları haritalara aktarılan bilgi ve özellikleri anlayabilir ve kullanabilir. Bunun için harita kullanıcılarına ilk ve ortaöğretim aşamalarından başlamak üzere harita okuryazarlığının kazandırılması gerekmektedir.

Şekil 2. Kartografik İletişim Süreci (MacEachren,2004:5 yararlanarak düzenlenmiştir.)

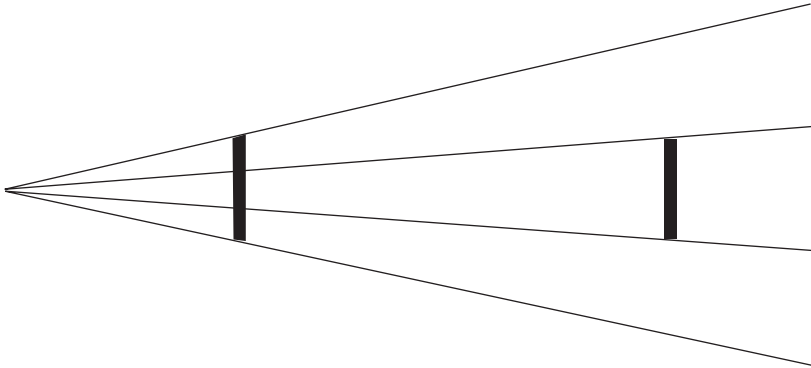
Ünlü ve diğerlerinden (2002) aktaran, Kızılcıoğlu'na göre, "Haritaları tam anlamıyla kullanmak, coğrafya biliminin öğretilmesinde önemli bir aşamadır. Coğrafyada haritasız bir anlatım, öğrencilerin konuları anlamakta güçlük çekmelerine yol açmakta ve ezberciliğe yönelmektedir. Bu nedenle haritalar, coğrafya konularının anlayarak öğrenilmesinde büyük rol oynamaktadır. Coğrafya eğitimi ve öğretimde birinci derecede rol oynayan haritaların okunması kadar hazırlanması da önemlidir. Haritalar ne kadar iyi hazırlanmışsa, coğrafya o kadar iyi açıklanır. Haritalar ne kadar doğru kullanılırsa, coğrafya o kadar iyi anlaşılır" (Kızılcıoğlu, 2007: 342).

Haritalar Nasıl Algılanır?

Duyu organlarımız, çevremizde olup bitenleri algılamamızı sağlayan alıcılardır. Duyu organlarımıza gelen uyarıcıların anlamlı hale getirilmesi sürecine algı denir. Algılamada duyu organları görüntü, ses, koku, tat, dokunma yoluyla uyarılır. Duyu organlarımız yoluyla beynimize gelen uyarımlar beynimizce yorumlanır. Haritalarda algılama görüntü yoluyla gerçekleşmektedir. Ancak üç boyutlu kabartma haritalarda dokunma ile de algılama gerçekleşebilir. Algı ile ilgili ilk araştırmalar gestalt psikologları tarafından yapılmıştır. Haritalarda algısal organizasyon seçicilik ve şekil – zemin ilişkisi üzerine kuruludur. Kartograflar tarafından gestalt ilkelerine yapılan referanslar seçicilik, şekil – zemin ayırımı ile ilgilidir.

"Çevremizde o kadar fazla sayıda uyarıcı vardır ki organizmanın bunların tümünü birden algılaması mümkün değildir. Bu nedenle de organizma çevreden gelen uyarıcıların bazılarını seçer. Buna algıda seçicilik denir. Algıda seçicilikte dikkat önemli bir etmendir. Buradaki dikkat sözcüğü algılamaya hazır olmadır" (Bayhan ve Artan, 2004:68).

Haritalardan anlam çıkarmanın ilk aşaması, şekil-zemin ilişkisi içinde seçicilikle başlar. Daha sonra seçicilikle algılanan olay, olgu ve unsurlar bölgeler şeklinde gruplandırılmalıdır. Haritalarla dağılımı gösterilen olgu, olay ve özellikler vb. yakınlık, benzerlik, sürekliliğe göre gruplandırılır. Şekil 3'de yer alan dikey iki çizgiye dikkatlice baktığımızda bu iki dikey çizginin uzunlukları sizce aynı mı?

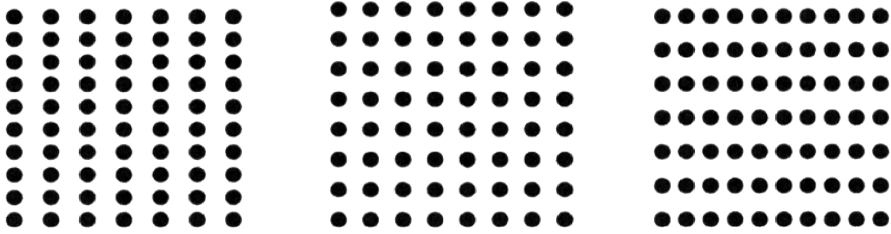

Şekil 3. Dikey İki Çizginin Görünümü

Gruplandırma

Nesne algılamadaki bir diğer örgütleyici eğilim, uyarıcıların bir örüntüye göre gruplandırılmasıdır.

Yakınlık: Birbirine yakın olay, olgu ve nesnelere vb. grupları oluşturur. Birbirine en yakın olan herhangi bir dizideki ayrı ayrı elemanlar bir grubun parçası olarak görülür. Yakınlığın kartograflar tarafından haritalara aktarılması sonucu sınır ve bölge mantığını oluşturur (Şekil 4). Yakınlık haritalar üzerinde bölgelerin görünümünün açıklanması amacıyla kabul edilmiştir.

Şekil 4. Yakınlığa Göre Gruplandırma (MacEachren, 2004 : 72).

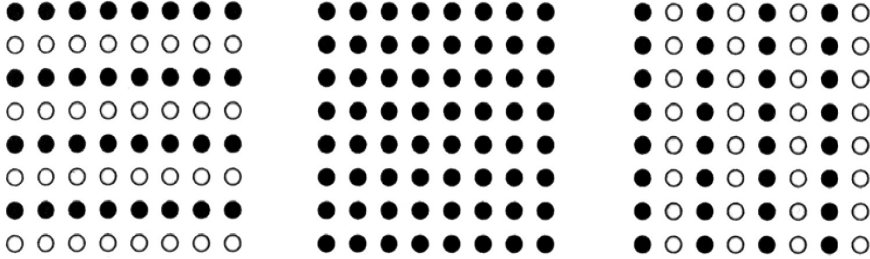
Benzerlik: Benzer nesnelere grupları meydana getirir. Örneğin doğal ortamda bulunan benzer unsurlar bölgeleri oluşturur. Benzer unsurların belli bir ölçek dâhilinde düzleme aktarılması durumunda, haritalarda bu benzerliği belirtmek için aynı olan nokta, çizgi ve alan sembolleri kullanılır. (Şekil -5 ve 6).

Sembollerin kolayca seçilememesini ve karıştırılmasını en aza indirebilmek için semboller, çocukların seviyelerine göre düzenlenmelidir. Sembollerin, çocuklarda bir anlam çağrıştırabilmesi için, semboller kartograflar tarafından somuttan soyuta doğru dizilim göstermeli ve şekil zemin zıtlığı sağlanmalıdır.

	Nokta	Çizgi	Alan
Sekil / Biçim			
Boyut			

Yön belirtme			
Renk tonu			
Renk Değer (Açık / Koyu)			
Doku			

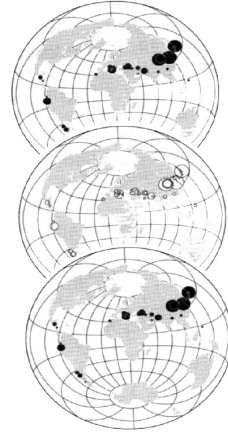
Şekil 5. Haritalarda Kullanılan Sembol Türleri (Wiegand, 2006 : 54 yararlanarak düzenlenmiştir.)

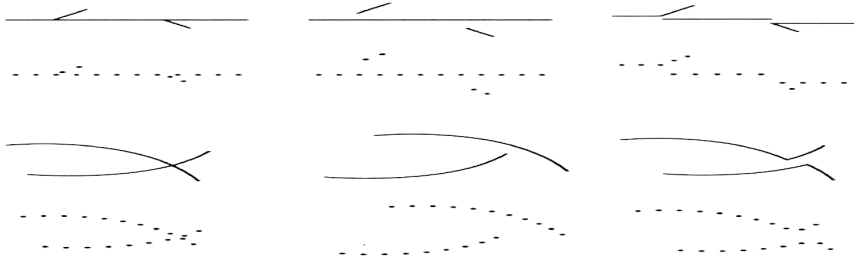
Şekil 6. Benzerliğe Göre Gruplandırma (MacEachren, 2004:72).

Ortak Gelecek: Birlikte hareket eden nesnelere bir grup olarak görülür. Farklı (statik) algısal gruplardan birimlerin ortak hareketinin “ortak gelecekleri” tarafından bir araya getirilen yeni bir grup meydana getirecek şekilde yakınlık, benzerlik ya da diğer unsurlardan baskın geleceği varsayılmaktadır. Bu unsur kartografik açıdan tabii ki sadece hareketli ya da dinamik haritalara uygulanır. Bununla beraber bu bağlamda grupların ne olarak algılandığı konusunda özellikle önemli bir rol oynayabilir (MacEachren, 2004:72). (Şekil – 7)

Şekil 7. Deprem Merkezlerinin Kümelenme Şeklini Deprem Merkezlerinin Yanıp Sönmesiyle Canlandıran Bir Dizi Harita (MacEachren, 2004 : 73).

Süreklilik: Bir yön takip eden doğal ve beşeri unsurlar (akarsu, yol vb.) kendi aralarında bir grup oluşturur. Bu unsurların düzleme aktarılmasında genelde çizgi sembol kullanılır (Şekil- 8).

Şekil 8. Sürekliliğe Göre Gruplandırma. “Üste açılı iki ara parçalı kısa bir çizgi yerine iki kısa çizgili uzun bir çizgi görüyoruz. Altta kesişen düz iki eğri görüyoruz” (MacEachren, 2004: 75).

Tamamlama: Psikologların nesne algılanması konusunda keşfettikleri birkaç örgütleyici süreç daha vardır. Bunlardan biri olan tamamlama eğilimi, insanların görsel dünyalarını uyarıdaki boşlukları doldurarak örgütlemelerine ve böylece de kopuk parçalar yerine bütün bir nesne algılamalarına yol açar. Yakın nesnelere bütünlükleri meydana getirmektedir. Sınırlanan algısal birimleri bütün olarak görme eğilimi vardır. Örneğin, siyasi veya idari bölünüş haritalarındaki kesik çizgi sembolle gösterilen devlet sınırları tamamlandığında bir bütün oluşturur ve bölge sınırını meydana getirir.

Kavramsal Sınıflandırma ve Tanımlama

Ne yaparsa yapsın, beyin işleme aldığı yapıları ve modelleri basitleştirir ve sınıflandırır. En önemli noktada aynı ya da farklı şekilde ikili bir sınıflandırmada kav-

ramsal nesnelere ayırt ederken ve onları gruplandırırken bir önsezi gerektirir. Gruplandırma ya da şekil zemin ayırımında Gestalt'ın tüm ilkeleri algılamada nesnelere farklı oluşuna bağlıdır. Nesnelere ve onların arka planları arasında hiç fark olmasa bizler hiçbir nesneyi göremeyiz. Nesnelere arasındaki farklar yok olsa hiçbir grup olmayacaktır. Görme duyusu, bir manzaranın elemanlarını ayırt ederken bazı bakımlardan bunları düzenler (Örneğin, biri diğerinden daha hafif, daha kaba, daha uzun, daha yakın gibi). Düzenlemeye olan bu eğilim görsel yoğunlaşma ile ilgilidir. Düzenli ölçekte daha yüksekte görünen maddeler daha kolay fark edilebilir ve böylece daha çok dikkat toplayabilir. Haritalar ile göz hareketleri araştırmaları, haritalardaki büyük sembollerin küçüklerden daha çok dikkat çektiğini göstermiştir. Kavramsal parçaları düzenlemenin yanı sıra, psikolojik testler büyüklük tanımlamasının ölçü için yardımcı olduğunu göstermektedir. Kavramsal düzenin verileri, başka bir sınıflandırma sürecinin başlangıcı sayılabilir. Görsel karakterler daha özel kategorilere ait ise (örneğin harita sembolleri), kavramsal nesne ve grupların bulunması ve ayırt edilmesi gereklidir. Bilgilenme perspektifinden görsel algılamaya kadar tanıma, ayırt etme ve harita üzerine yerleştirme önemli noktalar. Sembol, model ve bölgeleri ortaya çıkaran noktaların algısal bir düzeneği vardır (MacEachren, 2004 : 123).

Ayırt Etme ve Ortaya Çıkarma

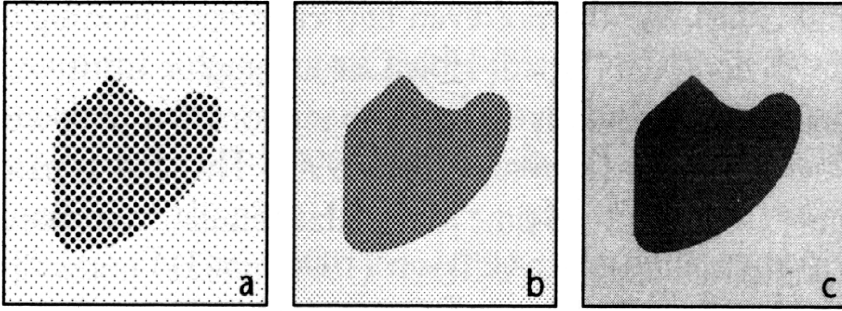
“Klasik koşullanma sırasında organizmada yer alan bir süreç de ayırt etmedir. Organizma hangi uyarıcı ile koşulsuz uyarıcının bağımlı olduğunu ayırt eder. Buna koşullanmada ayırt etme denir” (Fidan, 1985: 38). Ayırt etmek, en yalın anlamıyla farkı algılayabilme yeteneğidir. Tanımak ve ayırt etmek, işaretler ve işaretlerin ne ifade ettiklerini çözmek ve ortaya çıkarmak ile mümkündür.

Haritalarda ayırt etme ve ortaya çıkarmada, “kartografların verileri düşük seviyeden daha yoğun seviyeye doğru kodlama sıklığı ve şekil ile zemin ilişkisi harita yapım sürecinde ve haritaların okunmasında oldukça önemlidir” şeklinde ifade edilen MacEachren bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Alanlar için en azından bir tane ayırt edici mevzu vardır. Harita üzerindeki alanlar için bırakılan boşluklar çizgili, örgülü, şekilli gösterilebilir. Nöropsikolojik ve psikolojik araştırmalar görme duyusunun yüksek frekans modellerine çok duyarlı olduğunu göstermektedir. Bu durum ince noktalı modellerden gri tonları oluşturma fırsatı verir. Eğer çizgiler her milimde 40'dan daha fazla ise normal okuma mesafesinde biz onları baskın olarak görürüz. Her milimde, 40 ile 85 arasında noktalar var ise bu modeller belirsizdir. Bunlar ya gri renkte ya da örgülü görülür. Modeli kolaylıkla tanıyabiliriz fakat bizim ilgimizi pek çekmez, ondaki farkı görebiliriz. 85'in üzerindeki noktalarda ise artık yapıyı tanıyamayız. Bunları grinin bir tonu ya da bir renk olarak görürüz. Eğer gözlemci bilinçli olarak modeli ayırt etmeye çalışırsa, her milimde 300 noktayı getirmek zorundayız (Şekil- 9). Haritalar için beyaz bir zeminde siyah semboller genelde ayırt edilebilir. Renkler eklendiği zaman ayırt etmede problem çıkma olasılığı vardır. Travis'e (aktaran MacEachren) göre, erkeklerin % 8'nin doğuştan kırmızı ve yeşil renklerinde eksiklikleri olduğunu belirtir. Bu tür harita gözlemcileri için sembollerin tanımı ve ayırt edilmesi bu eksiklikleri dikkate alınmadığı takdirde imkânsızdır. MacEachren'e göre, Olson (1989) renk problemini deneysel anlamda ortaya çıkaran tek kartograftır. Renk problemini ayırt etmeyi ve renk tonlamalarını sınırlayan bazı noktalar keşfetmiştir. Renk körlüğü dışında, tüm insanlar tonları ayırt etmede farklı duyarlılığa sahiptir. Çünkü göz çukuru içinde mavi bir nokta yok-

◆ Hakan Koç

tur. Haritadaki mavi sembollerini ayırt etmek diğer renk tonları tarafından kısıtlanır. Robinson'a (aktaran, MacEachren) göre, "kıyıları ve derinlikler için geleneksel olarak kullanılan mavi rengi, bu yapıların ani değişiklik gösterdiği yerlerde zayıf kalır. Deneysel kanıtlar bir değişiklik olduğunu belirtmesine rağmen kıyı çizgilerinde veya derinlik çizgilerindeki renklerde ani değişikliği görme olasılığımız düşüktür" (MacEachren, 2004 : 126).

Şekil 9. Noktalarla Oluşturulan Bölgeler ve Görünüşleri "35 nokta ile oluşturulan harita üzerindeki bölge (a) 65 nokta ile oluşturulan harita üzerindeki bölge (b), 133 nokta ile oluşturulan harita üzerindeki bölge" (MacEachren, 2004: 123 yararlanarak düzenlenmiştir.).

Haritalarda kavramsal sınıflandırma ve tanımlama yapmak için, haritalarla dağılışı gösterilen olay, olgu ve özelliklerin vb. ayırt edilmesi ve ortaya çıkarılması gerekmektedir. Haritalarla dağılımı gösterilen olay, olgu ve özelliklerin ayırımı aşağıdaki başlıklara göre yapmak mümkündür.

Konu Ayırımı: Harita kullanıcılarının, belli bir düzlem üzerinde dağılışı gösterilen olay, olgu ve özelliklerin konulara göre ayırt edip yorumlayabilmesi için öncelikle coğrafya bilgilerinin belli bir düzeyde olması gerekir. Düzlem üzerinde yer alan olay, olgu ve özellikler doğal ve beşeri coğrafya konularına göre ayırt edilir ve yorumlanır. Bu ayırım harita okuyucusunun işini kolaylaştırır. Böylelikle birbiri üzerine etkili olan unsurların anlaşılması kolaylaşır. Örneğin, Türkiye fiziki haritası üzerinde kara ve demiryolunu gösteren sembol beşeri coğrafyaya göre, topografyanın uzanış doğrultusu gösteren renk tonları fiziki coğrafyaya göre ayırım yapıldığı vakit Türkiye'de kara ve demiryollarının genelde doğu batı doğrultusu yönünde uzanmasında yeryüzü şekilleri veya fiziki coğrafya daha etkilidir çıkarımını harita okuyucusu daha kolay yapabilir. (1. ve 2. Haritalar)

TCDD DEMİRYOLU ŞEBEKESİ

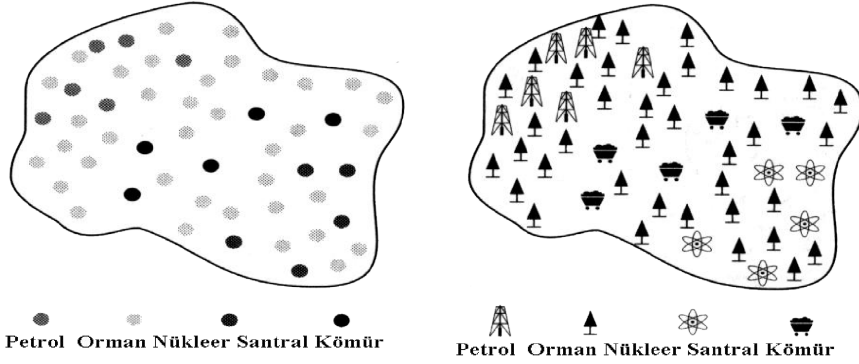

Harita 1: Türkiye Demiryolları Dağılım Haritası (turizmturkiye. İnf/tcdd- tren- yollari- haritasi)

Harita 2: Türkiye Fiziki Haritası (www.hgk.mil.tr)

Şekil Ayırımı: Haritalardaki şekillerin harita okuyucuları tarafından daha kolaylıkla seçilebilmesi için kartografların bu şekilleri haritalara kodlarken basitlik ve sadelik ilkesini göz ardı etmemesi gerekir. Aksi takdirde birbirine çok benzeyen şekillerin haritalara kodlanması durumunda, bu şekiller harita okuyucuları tarafından karıştırılır ve yanlış yorumlanır. Örneğin şekil- 10'da sol taraftaki şekiller kolaylıkla harita okuyucuları tarafından seçilemez iken, sağ tarafta bulunan şekiller kolaylıkla seçilebilmektedir.

Şekil 10. Sembollerde Seçicilik (MacEachren, 2004: 3).

Renk Ayırımı: Kartograflar doğal ve beşeri olay, olgu ve özelliklerin haritalarda dağılışını göstermek için gölgelendirme, tarama, kabartma ve renklendirme yöntemlerinden yararlanırlar. Renkler haritaya bilgi, olay, olgu ve özellikleri aktarma olanağı sağladığı için kartografların yaygınlıkla kullandığı kartografik gösterim araçlarından biridir. Kartograflar, haritalarda yükseklik ve derinlik basamaklarını, deniz, akarsu, nüfus yoğunluğu vb. özelliklerin gösteriminde renklerden sıkça yararlanmaktadır. Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, kartograflar haritadaki renkleri, yalnızca haritaları şekillendirme ve estetik görünüm kazandırmak için değil, aynı zamanda bilgi, olgu ve olayı düzleme taşıyıcı eleman olarak kullanılmaktadır. Bu durumda, her renk, farklı bilgi, olgu ve olayı düzleme aktarmak için kullanılan ideal kartografik araçtır. Eğer aynı bilgi, olgu, olay ve özellikler düzlem üzerinde, değişik renk tonlarında gösterilirse, bu bir hatalı gösterimdir. Örneğin, Dünya iklim tiplerinin dağılış haritasında, Akdeniz ikliminin dağılışı Afrika Kap Bölgesinde yeşil renk, Akdeniz Havzası'nda mor renk ile gösterilmişse bu bir hatadır. Kartograflar, bilgi, olgu, olay ve özelliklerin vb. düzlem üzerinde dağılışını göstermede renk seçimine ve renklerin birbirine yakın olmamalarına dikkat etmelidir. Çünkü renk tonlarındaki farklılıklar çok fazla ve birbirine yakın olması durumunda, harita okuyucuları renkleri karıştırır ve dağılışı gösterilen olay, olgu ve özellikleri yanlış yorumlayabilir.

Sırayı Değerlendirmek: Kartograflar, olay, olgu, bilgi ve özelliklere ait verileri nokta, çizgi ve alan sembollerini kullanarak bir sıralama dahilinde haritalara kodlarlar. Bu kodlamada genelde koyu renkler ölçünün en yüksek değerini gösterir. Örneğin, kartograflar fizikî haritalarda yükselti ve derinlik basamaklarını bir sıra dahilinde renklerle kodlarlar. Kartograf, 0 – 200m aralığını koyu yeşil ile haritaya kodlarken, 500 – 1000m aralığını sarı renk ile 1000 – 1500m aralığını turuncu, 1500 – 2000 m aralığını açık kahverengi, 2000m ve üzerini koyu kahverengi ile kodlar. Böylelikle her renk aynı zamanda bir sıralamayı da temsil etmektedir. Haritalara kodlanan niteliksel bilgiler, bir sıra ölçüsünde harita kullanıcıları tarafından çözümlenerek yorumlanır.

Haritalar Nasıl Okunur?

Kartograflar tarafından kodlanmış bilgi içeren haritalar nasıl okunur? Harita okumanın, kitap okuma gibi bilinen bir yöntemi bulunmamaktadır. Örneğin, sayfanın solundan sağına okuma gibi. Bu açıdan bakıldığında bir haritanın okunması şüphesiz bir kitabın okunması gibi düşünülemez (Weeden, 1997:169).

Gözlerimiz yardımıyla harita üzerinde algıladıklarımız renk, doku, şekil, boyut vb. özelliklerine göre düzenlenen bilgiler görme sinirleri vasıtasıyla beyindeki görme korteksine yönlendirilir. Harita okumada ilk olarak haritanın lejantında yer alan renk, şekil ve sembollerle vb. şekilde kodlanmış bilgilerin neyi ifade ettiğine bakılır. Lejanttaki sembol ve renkler haritanın türüne göre de değişmektedir. Gözün retinası tarafından algılanan harita üzerindeki olgu, olay ve bilgilerin görme alanından ilk basamağına doğru hareket edildiğinde amaç zıt bilgilerin çıkarılması (yoğunluklar ve dalga boylarındaki farklılıklar bakımından) ve sınırların, bölgelerin ve şekillerin meydana getirilmesi için bu bilgilerin gruplandırılmasıdır. Harita okuyucularının harita üzerine aktarılan olay, olgu ve bilgileri hemen fark etmesi ve gruplandırması için kartografların en önemli harita unsurları arasında mutlak suretle zıtlık oluşturması gerekecektir. Harita üzerindeki doğal ve beşeri unsurları gösterebilmek için kullanılan şekil, semboller ve bunların benzerleri; yakınlık, benzerlik, tamamlama ve basitlik ilkelerine göre gruplandırılır. Oluşturulan bu gruplar bir sıra ölçüsünde değerlendirilir. Örneğin gruplara ayrılan renk basamaklarında koyu tonlar ölçünün en yüksek değerini gösterir. Benzerlik ve farklılık teşkil eden harita alanındaki ilginç olgu, olay ve özellikler üzerine odaklanılır ve kodlanılmış bilgilerden elde edilen bulgular dâhilinde yorumlanır. Böylelikle gruplara ayrılan ve bir sıra ölçüsünde yorumlanıp ve değerlendirilen sembol ve işaretler haritalar üzerindeki olgu, olayları, farklılıklar ve benzerlikler sonucu oluşan sınırları ve dolayısıyla bölge mantığını daha kolay görmemizi sağlar. Haritalardaki zemin figür arasındaki zıtlıklardan da yararlanarak haritalar daha kolaylıkla okunabilir. Harita okuma ve yorumlamaya yeni başlayanlar haritayı nereden ve nasıl okumaya başlamaları gerektiği konusunda aydınlatıcı bir rehberliğe gereksinim duymaktadırlar.

Harita 3. Türkiye Fiziki Haritası

Haritaların nasıl okunacağını anlatan metni, Türkiye Fiziki Haritası üzerinden bir örnekle açıklayalım:

- İlk olarak bu haritayı çizen kartograf tarafından renk ile kodlanmış bilginin yükseklik ve derinlik basamaklarını gösterdiği tespit edilir.
- Harita alanı gözle tarandığı vakit ülkemizde yükseltinin batıdan doğuya doğru arttığı,
- Kuzey güney yönünde deniz kıyısından itibaren kısa mesafeler dâhilinde renk tonlarının değişmesine bağlı olarak yükselti ve topografyanın değiştiği,
- Genel olarak ülkemizin yüksek ve engebeli bir ülke olduğu tespit edilir. Öğrenciler lejant yardımıyla elde ettiği bu bilgileri, önceden öğrendiği coğrafi bilgilerle ilişkilendirerek aşağıdaki yorumları yapabilirler:
- Yükseltinin batıdan doğuya doğru artması dâhilinde, sıcaklıklar da batıdan doğuya doğru genel olarak azalmaktadır.
- Sıcaklıkların batıdan doğuya doğru azalması sonucu yetiştirilen tarım ürünleri ve bitki toplulukları farklılaşmaktadır.
- Ülkemizde karayolu ulaşımı doğu batı yönlü gelişmiştir. Kuzey güney yönlü ulaşım güçlüğü ve geçitlerden yapılmaktadır.
- Artan yükselti koşullarına bağlı olarak, nüfus yoğunlukları batıdan doğuya ve kıyılardan iç kesimlere doğru azalmaktadır.

Sonuçlar ve Öneriler

Haritalarla mesajın alıcıya sağlıklı bir şekilde ulaşabilmesi için yaygın ve ortak bir yapı geliştirilmeli ve bu yapı öğrencilere öğretilmelidir. Haritalarla sağlıklı bir iletişim yapılabilmesi için harita sembollerini kolaylıkla algılanabilecek nitelikte, kartograflar tarafından haritalara kodlanmalıdır.

Haritaları okumak ve yorumlamak bir beceri gerektirir. Bu beceri küçük yaşlardan itibaren kademeli olarak bir program dâhilinde geliştirilmelidir. Örneğin, ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin, yer şekilleri ile eş yükselti eğrilerini daha kolaylıkla ilişkilendirebilmeleri için, küçük yaşlardan itibaren kum, çamur vb. malzemelerle bu çocuklara topografik şekiller yaptırılmalıdır.

Örgün öğretim kurumlarımızda görev yapan öğretmenlerimiz bilgi temelli eğitimin yanında beceri temelli eğitime ağırlık verilmelidir. Örneğin, röliefin haritalarla gösterimi çok önemlidir. Yükseklik ve derinlik çizgilerini yorumlamak okuldaki topografik harita çalışmalarının temelini oluşturur. Ancak öğrenciler bu çizgileri veya röliefi yorumlamada güçlük çekerler. Bu problemin ülkemizde daha çok görülmesinin en büyük nedeni de, eş yükselti eğrileri ile yer şekillerinin özelliklerini ilişkilendirmeye dayalı bir öğretimin yerine, eş yükselti eğrilerinin özelliklerini ezberletmeye dayalı bir öğretimin yapılmasıdır.

Öğrenciler harita okuma yorumlama gibi temel coğrafi becerilerle bütünleştirilmelidir. İngiltere, ABD vb. ülkelerde harita ve coğrafi becerilerin kazandırılmasına yönelik bol miktarda “aktivite kitapları” bulunmaktadır. Ülkemizde henüz bu şekilde destekleyici amaçla hazırlanan yardımcı ders kitapları bulunmamaktadır. Coğrafi

becerileri kazandırmaya yönelik farklı sınıf seviyelerini dikkate alarak hazırlanacak çalışma kitaplarının çocuklarımızın haritaları yorumlama ve okuma beceri düzeyini arttıracaktır.

Kaynakça

- BAYHAN, P. Ve ARTAN, İ. (2004). **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi**, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları Ltd. Ş.
- FİDAN, N. (1985), **Okulda Öğrenme ve Öğretme**, Ankara: Alkim Yayınevi.
- KIZILÇAOĞLU, A.(2007). **Harita Becerilerine Pedagojik Bir Bakış**, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 18.
- KOÇ, H. (2008), **Coğrafya Öğretim Programındaki Kazanımların Öğrencilerin Harita Beceri Düzeyleri Üzerine Etkisi**, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Ana Bilim Dalı, Coğrafya Öğretmenliği Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- KÜÇÜKAHMET, L.(1995). **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, Ankara: Genişletilmiş Altıncı Baskı, Gazi Büro Kitapevi Tic. Ltd. Ştd.
- MACEACHREN, A.M.(2004). **How Maps Work**, New York: The Guilford Pres.
- WEEDEN, P.(1997). **Learning Through Maps**, London: Routledge Ltd.
- WIEGAND, P.(2006). **Learning and Teaching with Maps**, New York: Routledge Ltd.

MAP PERCEPTION AND USING IN GEOGRAPHY EDUCATION

Hakan KOÇ*

Abstract

There are two significant components to understand the message transmitted through maps by map users in a clear way. First one depends on the skills of coding maps with current colors, signs and symbols. In other words cartographers must construct a contrast in the relation of shape and floor and obviously prefers symbols easy to perceive. Second component concerning perceptual image is that the connection of shape and floor starts with selectivity. The purpose here is the omission of contrasting information formed within the connection of shape and floor as we move through the first step from the phenomenon, event and information area in the perceived on the map by the retina of eye, and the grouping and commenting of borders and shapes depending on the principles of Gestalt classification. In addition, it is essential that map readers should have basic geography information in order to perceive the message transmitted through maps.

Key Words: Map, map skills, map perception, map using, map reading

* Dr.; Ali Naili Erdem Anatolian High School